

Роман Володимира Малика "Горить свіча" у контексті художнього відображення історичного минулого

Людмила Касян,

завідувач відділу філософії освіти та освітніх технологій

Національного науково-дослідного інституту українознавства

МОН України

У статті розглянуто роман В. Малика "Горить свіча" як окрему художню систему, зроблено спробу визначити місце твору у творчому доробку автора та у контексті сучасної історичної романістики.

Ключові слова: художня історична проза, національна свідомість, історичний роман, жанр, поезія, поема, тетралогія, динамічний сюжет, конфлікт, композиція, персонаж, характер, топос, Київ, Русь, Україна.

Всі свої найголовніші твори я писав з однією метою — виправити духовний хребет нашого народу.

В. Малик "Щоденник"

Якщо історія несе знання про рівень соціального, матеріального і духовного життя народів, про фактичний історичний процес, то художня історична проза, не нехтуючи фактом цього процесу, підходить до розуміння конкретних подій з точки їх значущості для формування духовного багатства особистості, людської краси і досконалості.

Питання моралі та історії, складні взаємини індивідуума та суспільства, пошук людиною свого місця є однією з важливих проблем сучасності і, закономірно, центральною у багатьох творах літератури ХХ ст., зокрема історичної прози.

Твори на історичну тему мають специфічне завдання — формувати національну свідомість, розкривати й примножувати історичний духовний досвід людства, давати моральні уроки майбутнім поколінням.

Серед художніх творів, у яких відображено історичне минуле українського народу, помітне місце посідають історичні романи Володимира Кириловича Малика. Творча спадщина письменника надзвичайно різноманітна за жанрами і тематикою. В. Малик почав літературну діяльність з поезії. Ще навчаючись на філологічному факультеті Київського університету, він відвідував студентський літературний гурток, яким керував відомий поет Абрам Кацнельсон, захоплювався перекладами творів Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Міцкевича, Катулла, Гете. У 1940 р. поезії Володимира Кириловича з'явилися на сторінках кількох республіканських видань. Навесні 1941 р. А. Малишко взяв для друку добірку поезій талановитого початківця, але війна внесла свої корективи. Вчорашній студент став ополченцем, невдовзі отримав тяжке поранення, потрапив у полон, з якого втік і, долаючи 7—10 кілометрів щодня, наприкінці грудня 1941 р. дістався рідних Новосілок. Навесні 1942 р. потрапив у фашистську облаву і був вивезений до Тюрингії. У неволі пробув із 12 липня 1942 р. до 12 квітня 1945 р. У поезіях тих років звучать мотиви туги за рідною землею, любові до Батьківщини, ненависті до ворога, постають жакливі картини табірної життя. У пізніших поезіях (1946—1948 років) з'являються мотиви жалю за втраченою, обпаленою війною молодістю.

В 1959 р. побачила світ перша книжка письменника — віршована історична казка "Журавлі — журавлики" про часи нашествия турецько-татарських полчищ на Україну. Далі одна за одною з'являються історичні поеми для дітей — "Микита Кожум'яка", "Воевода Дмитро" — про захисників стародавнього Києва, про відважного ватажка опришків Олексу Довбуша ("Чарівний перстень"), безстрашного бунтаря Устима Кармелюка ("Месник із лісу"). Всі вони написані у романтичному ключі, мають напружений динамічний сюжет. У одному з інтерв'ю [19, с. 4] автор зазначив, що йому хотілося як можна ширше й цікавіше донести до дітей історію Батьківщини, виховуючи їх на прикладах героїки й самовідданого служіння рідній землі.

Перші прозові твори В. Малика написані теж для дітей та юнацтва. Це гостросюжетні пригодницькі повісті "Чорний екватор" — про боротьбу негрів Кенії за свою незалежність (1960), повість із шкільного життя "Новачок" (1965).

У прозі письменник повертається до зображення історичного минулого українського народу, бо "що можна знати про людину? Історію її життя. А про народ? Його історію" [15, с. 6]. У 1968—1969 роках з-під пера письменника виходять історичні романи "Посол Урус шайтана" і "Фірман султана", які разом із наступними творами "Чорний вершник" (1976), "Шовковий шнурок" (1977) склали історично-пригодницьку тетралогію "Таємний посол".

У щоденниках В. Малик так писав про цей твір: "Вірю: читати "Таємний посол" легко, а як важко я його писав! Передусім не було впевненості, що його надрукують. Далека історія, козацтво — кому це було потрібно в 60-ті роки? Владі? Ні, вона робила все, щоб народ наш забув свою історію, навіть свою назву. Так було все задушено, пригнічено, що, здавалося, страх скупав уста і душу народу. Але працював одержимо. Хотілося хоч трішки розбудити, розтривожити той всенародний сон, щоб люди згадали своїх предків, свою історію, свою мову ..." [11, с. 8].

Однією з характерних рис письменника як історичного романиста є те, що він звертається до важливих, складних, зламних періодів в історії України, яким належить особлива роль в історичній долі народу. Так, у тетралогії "Таємний посол" зображується звитяжна боротьба народу проти турецько-татарських поневолювачів у 1677—1683 років, підкреслюється роль запорізького козацтва, завдяки якому, на думку автора, наш народ зміг уникнути понищення, самоврятуватися.

У романі "Князь Кий" (1980) автор відтворює ту давню добу, коли легендарний Кий об'єднав різні споріднені слов'янські племена, заклав основи могутньої держави. Зображуючи атмосферу, побут, звичаї того часу, письменник намагався переконати сучасників у тому, що українське історичне коріння значно глибше і могутніше, ніж того хотілося б деяким "старшим братам". "Я хотів показати наші корені. Русь — це ми. Це — Київська земля, це — підмурівок України. Своім романом я хотів показати читачеві, особливо молодому — хто ми, звідки пішли. "Откуда есть пішла Руська земля і хто в ній перший почав княжити" [20, с. 4].

"Черлені щити" (1985) і "Князь Ігор" (1999) присвячені трагічному походу новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича на половців 1185 р., роман "Горить свіча" (1992) — Батиевому погрому. Про задушливу атмосферу Катерининської епохи, коли на вільну козацьку Україну насувалася чорна ніч кріпосницької неволі, розповідає роман "Чумацький шлях".

За співвідношенням між фактом і вимислом (домислом) історичні твори поділяються на три жанрові різновиди: історико-художні, художньо-історичні, художньо-документальні [1, с. 8—9; 2, с. 6—7]. Історичні романи В. Малика "Посол Урус шайтана", "Фірман султана", "Чорний вершник", "Шовковий шнурок", "Черлені щити", "Чумацький шлях" можна віднести до художньо-історичного типу. Характерним для них є те, що сюжетним стрижнем тут виступає герой, створений уявою автора (Арсен Звенигора, Івась Бондар, Ждан), який не був видатною історичною особою, проте опинився в центрі важливих історичних подій. Такий художній підхід дає можливість ширше змалювати історичне тло, проникнути в різні сфери суспільного життя, охопити різні соціальні верстви, поглянути на події очима звичайної людини, створити несподівані сюжетні колізії, пригодницькі ситуації. Відомі історичні постаті зустрічаються тут епізодично. Автор дбає про достовірність не так фактів, як загального фону, атмосфери часу в елементах побуту, психології персонажів. До цієї групи можна також віднести і роман "Князь Кий". Скупий рядок початкового літопису автор розгортає у цілісні картини. Йому вдається з високим ступенем ймовірності передати атмосферу, звичаї, побут.

Романи "Горить свіча", "Князь Ігор" є своєрідним симбіозом, поєднанням художньо-історичного типу роману з уважним ставленням автора до історії, його дослідницькою, архівною роботою, підкресленою соціальністю, достовірністю зображених подій, різноплановим показом постатей, які мали вплив на подальший хід історії, на долю народів, та історико-художнього роману, що несе проекцію на сучасність, філософічність, динамічність сюжету.

Твори письменника привертають увагу сучасних критиків та літературознавців, але критичні праці, пристосовані до умов періодики, мають часом звужений чи оглядовий характер. Найповніше дослідженими зараз є романи, що склали тетралогію "Таємний посол" [4, 12, 13, 14]. Так, В.Лукашенко [17], Г.Сидоренко [22] аналізують роман "Князь Кий", зокрема моделювання письменником образів історичних осіб, давньої епохи; М.Гетьманець [6] досліджує образи роману "Черлені щити", їх роль у розкритті ідейно-тематичного задуму письменника; у працях І. Дзюби [7], І. Ільницького [9] предметом аналізу є жанрові особливості тетралогії "Таємний посол", "Князь Кий", "Черлені щити", специфіка сюжетно-творення, образи та мотиви. Життєвому і творчому шляху письменника присвячені роботи К. Волинського [13, 14], І. Боккого [2], А. Дяченка [8], Д. Міщенка [21], В. Карпенка [10], Н. Хоменко [23], Б. Чайковського [24].

До цього часу малодослідженим залишається роман "Горить свіча". У короткій статті, присвяченій цьому творові, П. Лубенський розглядає історію його створення та ділиться спогадами про автора [16].

Мета пропонованої статті — розглянути роман "Горить свіча" як окрему художню систему, з'ясувати проблематику твору, роль художніх образів у розкритті ідейно-тематичного задуму, особливості їх створення, визначити місце роману у творчому доробку автора та у контексті сучасної історичної романістики.

"Горить свіча" — твір багатогранний, присвячений історичним подіям 1240 р., падінню Києва під ударами Батиевих полчищ, руйнуванню південної Русі. В. Малик, докладно вивчивши історичні джерела, використавши фактичний матеріал Київського, Галицько-Волинського літописів, "Повісті про руйнування Рязані Батием", "Сказання про убієння в орді Михайла Чернігівського і його боярина Федора", не лише показує падіння древньої столиці, а й розкриває причини, що призвели до цього лиха, корені незнищенності української нації, яка відроджувалася навіть на руїнах цивілізації.

Зміст роману охоплює невеликий проміжок часу: грудень 1240 — літо 1242 р. Історичні події визначають розвиток дії роману, його сюжетно-композиційну структуру. Головним ідейно-композиційним центром твору є зображення героїчної боротьби киян проти загарників. Вузловими моментами сюжету є перипетії особистих долі історичних осіб та вигаданих героїв: Добрині, тисяцького Дмитра, Янки, Іллі і Маріам, князя Михайла, сотника Жадігера, хана Бачмана. Сюжетні колізії роману досить напружені, з безліччю несподіваних конфліктів. Драматизм сюжету обумовлюється трагічністю долі більшості героїв.

Достовірність, переконливість зображення досягається тим, що послідовність історичних подій — взяття Батием Поросся, дев'яностошестиденна облога Києва і його падіння, кривавий шлях до "останнього моря" через галицько-волинські землі — показано через окремих людей, взятих у співвідношенні з часом і простором.

Письменник проявляє посилену увагу до моральної сутності людини, бо в долі кожного героя відбилася доля народу. Це є складником тих багатьох причин, які прирekli Київ і українські землі на "криваве ярмо", і водночас це те, що допомогло українському народу вистояти, зберегтися, не зникнути у безмежжі жорсткого часу, як половецьям та іншим поневоленим народам. Кожен герой твору постає перед вибором, не тільки здійснює ті чи ті вчинки, а й намагається осмислити свій час і себе у ньому.

Головний герой твору смерд Добриня, колишній половецький полонений, монгольський раб стоїть перед проблемою здобути волю, допомігши Жокте, умовити киян здатися, чи попередити співвітчизників про підступність ворога навіть ціною власного життя. Він обирає останнє. Не піддається Добриня спокусі і вдруге, захищаючи Княжу гору, наперед знаючи про повну приреченість. "Добриня зацікавив, його штовхають на зраду! Пропонують владу і почесні за життя і свободу сотень рідних людей... Так, все це він знає, та все ж слова посла обурили його, і він гнівно сказав: "Ворота не відчиню! І ніхто з нас не відчинить! Тут зрадників не було і не буде!" [18, с. 162]. Кияни теж готові оборонятися до останнього подиху, і якщо вже не перемогти, то хоча б "перемолоти монгольську силу", жертвуючи власним життям, життям своїх близьких. Тисяцький і воевода Дмитро не погоджуються здати Київ у обмін на життя наймолодшого сина Іллі. По-іншому вирішує

для себе це питання колишній тиун князя Михайла з Путивля Доман. Він рятує власне життя, спокусившись на багатство, вмовляє киян здатися, а потім саме він підказує Батиеві слабкі місця у київських валах, а згодом із просто зрадника перетворюється на жорстокого вбивцю, втрачає людські якості, морально деградує. Через ці персонажі-антиподи, долі яких несподівано перехрещуються протягом усієї оповіді, автор розкриває не тільки проблему зради й патріотизму, а й проблему збереження людського в людині у межовій ситуації буття. Та не лише зрадництво стає причиною поразки. Роз'єднаність, розбрат — ось головна біда. Воевода Дмитро з боєм говорить: "Отож і виходить, що не він (Батий) нас перемагає, а ми самі себе губимо. Київ залишився сам, і ніхто не допоможе йому. Розпалася Русь, розлетілася в різні боки, як розв'язаний куль соломи на вітрі, і ніяка сила вже не збере її до купи!" [18, с. 40]; "Не велика сила Батієва, хоч вона і справді велика, а князівський розбрат і нерозум, честолубство і поділили могутню країну на князівства, уділи, вотчини, не дозволили купно стати проти страшного ворога і призвели всі до загибелі" [18, с. 119]. Осмислює це і князь Данило, який намагається об'єднати всі сили на боротьбу із ворогом, реально оцінює складну ситуацію. Через роздуми героя, авторську характеристику, портретну характеристику, характеристику інших персонажів автор створює образ мудрого правителя — за збереження своєї землі, життя і незалежності свого народу він ладен забути особисті образи, навіть поступитися власною гідністю.

Продовження теми *людина і влада, народ і його ватажок*, найповніше її розкриття знаходимо в образі Воеводи Дмитра. Після втечі князя Михайла Дмитро очолює підготовку, а потім і оборону Києва. Він сприймає своє становище не як привілей чи відзнаку, а як величезну відповідальність перед своїм народом. У найтяжчі хвилини він повинен бути із співвітчизниками, розділити долю киян. Воевода навіть не припускає думки про особистий порятунок чи порятунок своєї сім'ї: "Як і всім... І нам, і їм — як усім...!" [18, с. 280]. Дмитро і тяжко поранений до останнього захищає рідне місто, демонструючи надзвичайну сміливість і військове вміння. Це відзначають навіть вороги. Кияни теж із пошаною і любов'ю ставляться до тисяцького. "Дмитро у Києві любили і поважали за щедрість, справедливість і доброту. Та й у військовому ділі муж він справді досвідчений" [18, с. 147]. Компроміси цієї власної совістю, порушення власного кодексу честі чи то у справах особистих, сімейних (ставлення до кохання доньки Янки і Добрини), чи то у державних (оборона Подолу) — для нього недопустимі. Повнокровність, правдивість цього образу досягається автором завдяки показу сімейного, особистого життя героя і справ державних, розкриття психології вчинків, дій. Воевода Дмитро є своєрідним концептуальним центром роману, з яким взаємодіють майже всі образи твору. Він уособлює духовні пошуки, розум, совість своєї епохи, є гербом і духовним каталізатором свого часу.

У ракурсі проблеми *народ і ватажок, людина і влада* образ Дмитра з образами інших історичних діячів, князя Михайла, Данила Галицького виступає як персонаж-антипод, персонаж-дзеркало, або з образом Батия постає як паралельний. Оскільки Батий зображений у творі розумним, далекоглядним керівником, умілим стратегом, мудрим політиком, він виконує своє історичне завдання — заповіт Чингісхана: завоювати півсвіту, дійти до останнього моря. Ці персонажі є антиподами з огляду на переломлення в них морально-етичних начал: добра і зла.

Незважаючи на страшну поразку, втрату рідного міста і його захисників, своєї сім'ї, об'єктивним переможцем виявився Дмитро. Обезкровлені орди Батия не змогли виконати наказу Чингісхана і змушені були повернутися назад. Дмитро ж, попри всі поневір'яння, повертається у сплюндрований Київ, не втративши віри у відродження рідного народу. "Та вірю я, що відродимося знову! Рано чи пізно — відродимося, розправимо крила!" [18, с. 421].

У часопросторі тривоги, смутку, болю людина повинна б стати байдужою, жорстокою, егоїстичною. Від отупіння емоційного, духовного її може врятувати і рятує животворящий дух любові, кохання, сильнішого за ворога, за смерть. У трагічний для Києва час розквітає кохання Добрини і Янки, Іллі та Маріам. Кохання допомагає їм вижити, врятуватися, не втратити людяності, не зламатися морально, воно тримає їх на світі, допомагає перебороти тисячі випробувань: не загинути у пожежах Києва, здолати тяжку дорогу до Бату-сараю, витримати поневір'яння неволі, добратися до рідної землі, отчого дому. Заради коханої людини герої готові на смерть. "Що буде, те й буде! — говорить Маріам. — Я знайшла тебе, я люблю тебе, я з тобою, коханий мій, ненаглядний мій, а там — хоч і смерть! Мені тепер нестрашно нічого!" [18, с. 426]. Ілля і Маріам гинуть, але ніщо не може вбити їхнього кохання.

Сюжетні лінії "кохання" Добриня — Янка, Ілля — Маріам — надзвичайно динамічні, сповнені безлічі карколомних пригод і подвигів: переслідування, зустрічі, втечі, порятунок. Вони вносять у твір пригодницький елемент, але разом з тим автор детально відтворює індивідуальність переживань, широту думок героїв.

Через увесь твір наскрізно проходить мотив людяності, збереження людського в людині. Особливо яскраво прочитується це у розділах "Неволя", "Баримтача". Невільникам урусам співчуває і допомагає колишній ворог — половецький хан Бачман, допомагають утікачам і пастухи-половці. Навіть сотник Жадігер, жорстокий господар Добрини, "дозволяє" Янці, Добрині і Дмитрику "залишитись непоміченими" під час облави Менгу, платить добром за добро. Докладає всіх зусиль, щоб врятувати рідних людей, колишня наречена Добрини, дружина його молодшого брата, тепер бранка і дружина монгола Айжу Милана. Добриня мстить за всі кривди зраднику Доману, але залишає живою його родину, не перетворюється, на відміну від колишнього тиуна, на кровожерливого звіра.

Через своїх героїв автор утверджує думку про гуманізм як найвищу цінність, заперуку існування світобудови: "Світ не без добрих людей — і на цьому він тримається!" [18, с. 219]. Поставлені у романі проблеми не існують у чистому вигляді, бо твір написаний не задля проблем, а для реконструювання історичної пам'яті, у центрі якої знаходиться людина.

Вагомим досягненням автора є досконала образна система роману, де гармонійно поєднуються історичні особи і вигадані персонажі. Органічно злиті приватний час життя героїв та час історичний. Кожний з персонажів виразний, опуклий, не заступає інших героїв, несе своє ідейно-тематичне навантаження. Точними штрихами окреслена життєва доля навіть епізодичних персонажів. Вони не губляться у перипетіях сюжету. На початку твору ми зустрічаємося з веселою синьоокою Росицею з роду Лебедів, в кінці бачимо її ж серед розгромленого Києва, після знищення Калинового кута, як невольницю Юлдуз (ранкову зірку) — подарунок великому Сеїн-хану. Паралельно з іншими жіночими образами (Милани, Маріам) цей образ розвиває мотив трагічної долі жінки-бранки.

Особливо вдалим є образ смерда Добрині, який проходить через усі перипетії сюжету, ніби об'єднує всі сюжетні лінії. Це жива людина зі своїми переживаннями, болями, турботами, прагненням зрозуміти свій складний час і вижити в ньому, зберегти честь, гідність, любов до рідної землі.

Поряд з образами-персонажами автор вводить предметні образи-символи для розкриття провідної ідеї твору: уславлення, звеличення героїчного духу нації у боротьбі проти татаро-монгольського засилення, утвердження невичерпних, нездоланих сил народу, віри у відродження, визволення батьківщини. Це бронзова квадрига-четвірка мідних коней, запряжених у колісницю, привезених князем Володимиром на честь перемоги під Херсонесом, та запалена свічка у пограбованому, сплюндрованому храмі.

В. Малик змальовує цілісну соціальну атмосферу, дух епохи, використовуючи деталі побуту, описуючи архітектурні споруди, одяг, поведінку представників тодішнього суспільства — бояр, князів, ремісників, смердів, монгольських воїнів, невільників; зображує родинні стосунки в сім'ї воеводи Дмитра, в родинах Сичів, боярина Домажира. Автор пише виразно, предметно, зримо. Кожна деталь точна, особлива. Так, якщо Добриня взяв грецьке лезо, то воно з "тонкою ручкою із баранячого рогу".

Цілісності у висвітленні буття міста під час неволі автор досягає розширенням і включенням різноманітних топосів міста: княжих горниць у Володимировому городі, Бабиного торжка, Копирового кінця з іудейськими воротами, княжого прорубу, ремісничого Подолу, міських валів зі скрипучими сходами. Топоси Бату-сарая підсилюють відчуття неволі, страждання, небезпеки. Для надання трагедійності зображеному автор, крім художніх деталей, використовує протяжний, нудотний, майже циклічний час. За шість днів оборони з дня на день повторюються майже одні й ті самі дії, складається враження, що життя героїв минає у незмінному, виснажливому ритмі.

Художня майстерність В. Малика служить головній меті — розкриттю психології персонажів, а звідси — ідейного змісту роману. Автор створює велику галерею людських типів: князі, смерди, бояри, монголи, невільники, половці — і в кожного з них — своя воля і доля. Герої показані у динаміці суперечностей між внутрішніми прагненнями бажаного світогляду і протидією зовнішніх обставин. Герої змальовані у трьох взаємопов'язаних планах: зовнішньому — портрет, поведінка, взаємозв'язки; внутрішньому — внутрішній монолог, діалогізований внутрішній монолог, спогади; характеристика іншими героями та автором.

Яскравою фігурою серед захисників Києва є головний герой твору — смерд Добриня. Письменник наділяє його такими рисами, як сміливість, винахідливість, щирість, вірність, патріотизм, здатність бачити прекрасне, готовність до самопожертви, надзвичайна доброта. На ці риси вказує ім'я героя, що є не лише історичним антропомімом, а й виконує характеротворчу, ідеологічну функцію, стає поетонімом — знаковим засобом художньої характеристики. Внутрішній стан героя, його найпотаємніші мрії, думки, сумніви автор передає через внутрішнє мовлення, через монологи-спогади, монологи-мрії. Щоб передати сумніви персонажа, зважування ним різних позицій, В. Малик застосовує діалогізований монолог, суперечку із самим собою: "В душі почала підніматися важка хвиля жалю. Розум казав: змирися! Що втратив, того не повернеш! А серце кричало-вололо: "Не хочу, не могу змиритися, бо втратив найдорожче — щастя" [18, с. 31].

Використовується також портрет, портретна деталь для наголошення певної риси характеру, передачі внутрішнього через зовнішнє: "...обличчя мав виразне, різко окреслене, мужнє, на якому особливо чітко виділялися під чорними розкритими бровами розумні, людяно-добрі, проникливі очі, їх погляду не витримала навіть бояриня Анастасія і з досадою опустила голову" [18, с. 129].

Образи всіх, без винятку, героїв висвітлюються у дії, через вчинок, через реакцію на зовнішні обставини, через ситуацію спілкування один з одним. Для розкриття настроїв, душевних станів (тривоги, страху, гніву) персонажів В. Малик активно застосовує психологічний (рухливий) портрет — один або у поєднанні із внутрішнім монологом: "Янка сиділа мовчки. Лице її зблідло, а в очах зачався страх. "Це ж по мою душу прибули вони сюди, — кольнуло її в серце" [18, с. 118]; "Лице його спаленіло, серце забилося частіше" [18, с. 66]; "Янка завмерла і ще дужче зблідла. Однак Добриня помітив, як у її знічках спалахнула раптово шалена радість" [18, с. 140]; "Домажир сидів з розкритим ротом, і з його ситого лиця та буйволячої шиї хутко зникав сердитий рум'янець" [39, с. 140].

Про характер героя говорить його хода, постава. Так, Данила ми сприймаємо енергійним, сильним, здатним на рішучі вчинки: "Данило ввійшов стрімкою ходою — стрункий, дужий і тугий, мов дуб" [18, с. 119]. Про стан людини іноді промовляє антирух, поза нерухомості. "Формулами скам'яніння" В. Малик передає розпач, душевне потрясіння, відчай героїв: "Князь завмер, ніби йому відібрало мову. Стояв непорушно і, здавалося, не дихав" [18, с. 20].

Інтимні почуття, зародження кохання між героями, уявлення про стан двох людей автор передає через "розмову" очей: "Очі їхні зустрілися, йому здалося, що вона приголубила його поглядом, ніби сонячний промінь зазирнув у його серце. Він потягнувся до неї через стіл і ще раз вигукнув у душі: "Янко!" [18, с. 209].

Одним з характерних прийомів створення образів негативних персонажів є нагнітання "знижуючих" деталей. Вдало використані, вони не тільки збагачують портретну характеристику, а й розкривають психологію героя, його моральні якості. У першому розділі твору Доман таким постає перед князем і київським людом: "Він здер з голови заячу шапку і трусонув чорною чуприною. Все його вузьке обличчя заросло густою бородою теж чорною, як і чуб, і на ньому видно було лише хрящуватий прямиї ніс та маленькі, вузько посаджені, чорні, як вуглики, очиці, що знизу вгору свердлили князя, мов буравчики" [18, с. 22].

Автор вдається до різноманітних способів зображення персонажів, чим створює механізми психологічної достовірності, переконливості, реальності зображуваних героїв далекої епохи, це посилює ідейне звучання твору.

Доробок історичної прози В. Малика цікавий не лише в плані інтерпретації фактичної історії, а й як форма реалізації узагальнених моделей людської поведінки, універсального аспекту буття. Роман "Горить свіча" В. Малика займає визначне місце як у творчому спадку письменника, так і серед усієї історичної романістики ХХ ст. В ньому поєднано жанрові особливості художньо-історичного типу історичного роману та історико-художнього, що надало змогу повніше реалізувати ідейно-тематичний задум. На перший план митець висуває людину, акцентує увагу на вічних духовних цінностях, будить від летаргії і збайдужіння, вселяє віру у незнищенність людського в людині, любові, відданості, патріотизму. Твори письменника будуть потрібні не одному поколінню українців на нелегкій дорозі національного і державного відродження.

Література

1. Андрусів С. Историческая романтика Романа Иванчука и ее место в развитии жанра: Автореферат диссертации на соискание степени кандидата филол. наук. — К., 19. — С. 8—9.
2. Баран Є. Українська історична проза XIX— поч. XX ст. і Орест Левицький: Автореферат дисертації на здобуття ступеня кандидата філологічних наук. — К., 19. — С. 6—7.
3. Бокий І. Лицар добра і істини // Сільські вісті. — 1971. — 20 лютого. — С. 4.
4. Бужченко Т. Освячено боротьбою // Літературна Україна. — 1978. — 11 липня. — С. 8.
5. Волинський К. Читач проголосував "за" // Літературна Україна. — 1993. — 18 лютого. — С. 4.
6. Гетьманець М. Витязі черлених щитів // Ленінська зоря. — 1985. — 14 вересня. — С. 4.
7. Дзюба І. Несходимі стежини минувшини // Київ. — 1986. — №10. — С. 87.
8. Дяченко А. Володимир Малику — 75 // Літературна Україна. — 1996. — 29 лютого. — С. 4.
9. Ляницький М. Людина в історії. Сучасний український історичний роман. — К.: Дніпро, 1989. — 502с.
10. Карпенко В. Слави козацької пісняр // Зоря Полтавщини. — 1999. — 24 лютого. — С. 6.
11. Козюра І., Козюра В. Щоденники лубенського Езопа // Голос України. — 2001. — 21 лютого. — С. 8.
12. Кулаковський В. Чорний вершник // Вітчизна. — 1977. — №5. — С. 207.
13. Кулаковський В. Вірність історичній правді // Вітчизна. — 1969. — №2. — С. 206.
14. Кулаковський В. Одісея Арсена Звенигори // Вітчизна. — 1970. — №2. — С. 204—206.
15. Лис В. Колос слова золотий /за матеріалами бесіди з письменником В.К.Маликом. // Зоря Полтавщини. — 1983. — 13 березня. — С. 6.
16. Лубенський П. Горить свіча // Лубенщина. — 1992. — 12 вересня. — С. 4.
17. Лукашенко В. Напередодні нашої юності // Літературна Україна. — 1982. — 23 вересня. — С. 4.
18. Малик В. Горить свіча. — К.: Український письменник, 1992. — 432 с.
19. Малик В. "Про те, що знаю і люблю...". Бесіди з письменником про його творчий шлях / запис В.Лиса // Робітнича газета. — 1981. — 11 жовтня. — С. 3—4.
20. Малик В. Покоління юних — це дзеркальне відображення нашого здеморалізованого суспільства / Інтерв'ю з письменником // Комсомолец Полтавщини. — 1991. — 21 лютого. — С. 4.
21. Міщенко Д. Майстер історичної теми // Демократична Україна. — 2001. — 16 березня. — С. 8.
22. Сидоренко Г. Вої полянського роду // Друг читача. — 1983. — 12 січня. — С. 6.
23. Хоменко Н. Розумне серце // Лубенщина. — 2001. — 24 січня. — С. 3.
24. Чайковський Б. Романіст історичного жанру // Лубенщина. — 2001. — 14 лютого. — С. 4.

Людмила Касян. Роман Владимира Малика "Горит свеча" в контексте художественного отображения исторического прошлого

В статье проанализировано роман В. Малика "Горит свеча" как отдельную художественную систему, сделана попытка определить место произведения в творческом наследии автора и в контексте современной исторической романистики.

Ключевые слова: художественная историческая проза, национальное сознание, исторический роман, жанр, поэзия, поэма, тетралогия, динамичный сюжет, конфликт, композиция, персонаж, характер, топос, Киев, Русь, Украина.

Lyudmila Kasyn. V. Malik novel "The candle is burning" in context of artistic reflection of historic the past

In this article has been considered the historic novel by V. Malik "The candle is burning" as a separate artistic system; was made an attempt to determine novel's role in writer's creation and in context of modern historic novels.

Key words: historic fiction, national consciousness, historic novel, genre, poetry, poem, tetralogy, tension prose, plot, conflict, composition, hero, character, topos, Kyiv, Russ, Ukraine.